

Верховний
Суд

Сім'я. Шлюб. Недійсність шлюбу: практика Верховного Суду

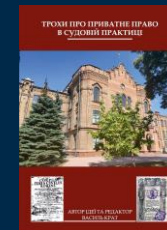
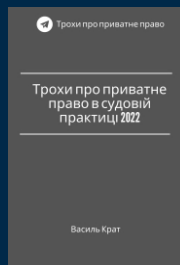
Василь Крат,
суддя Верховного Суду
кандидат юридичних наук, доцент
Telegram: <https://t.me/glossema>

15 грудня 2023 року

Джерела

Трохи про приватне право в судовій практиці (за матеріалами публікацій в соціальній мережі Facebook за 2021 рік) / Редактор та упорядник В. І. Крат. – Київ, 2021. 234 с. URL: <https://t.me/glossema/2>

Трохи про приватне право в судовій практиці (за матеріалами публікацій в телеграм-каналі «Трохи про приватне право» за 2022 рік) / Автор та редактор В. І. Крат. – Київ, 2022. 444 с. URL: <https://t.me/glossema/727>

1. Сім'я

Підстави виникнення сім'ї

 22.06.2022 опубліковано Закон України «Про ратифікацію Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами» від 20 червня 2022 року № 2319-IX та офіційний переклад Конвенції (<http://www.golos.com.ua/documents/z-2319-ix.pdf>).

 Законом України № 2319-IX, зокрема, передбачено:

!!Україна не розглядає жодне з положень Конвенції як таке, що зобов'язує її до зміни Конституції України та Сімейного кодексу України, інших законів України щодо інститутів шлюбу, сім'ї та усиновлення, а також таке, що втручається в право батьків виховувати своїх дітей відповідно до власних переконань.

Підстави виникнення сім'ї

Постанова КЦС ВС від 03.05.2023 у справі № 723/4416/19

Відповідно до частин другої, четвертої статті 3 СК України сім'ю складають особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки. Сім'я створюється на підставі шлюбу, кровного споріднення, усиновлення, а також на інших підставах, не заборонених законом і таких, що не суперечать моральним засадам суспільства.

Про утворення особами сім'ї може свідчити не тільки укладення між ними шлюбу, кровне споріднення, усиновлення, а й інші обставини, якщо це не суперечить моральним засадам суспільства. Про те, що законодавець визнає можливість створення сім'ї чоловіком і жінкою, які не перебувають у шлюбі, свідчать положення статті 74 СК України.

Розмежування сфер ст. 1264 ЦК і ст. 74 СК

Постанова ОП КЦС ВС від 18.09.2023 у справі № 582/18/21

Аналіз статті 74 СК України та статті 1264 СК свідчить, що:

стаття 74 СК України має спрямованість на урегулювання підстав набуття право на майно жінки та чоловіка, які проживають однією сім'єю, але не перебувають у шлюбі між собою або в будь-якому іншому шлюбі;

на відміну від статті 74 СК України, стаття 1264 ЦК України спрямована на регулювання кола осіб, які відносяться до четвертої черги спадкоємців за законом.

Тому Верховний Суд у складі Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду підкреслює, що слід розмежовувати сферу дії статті 74 СК України і статті 1264 ЦК України, оскільки зазначені норми регулюють різні правовідносини, а саме сімейні та спадкові.

Дитина і сім'я

Постанова КЦС ВС від 10.06.2022 у справі № 544/856/20

Дитина належить до сім'ї своїх батьків і тоді, коли спільно з ними не проживає (абзац 3 частини 2 статті 3 СК України).

Об'єднана палата Касаційного цивільного суду вже звертала увага на те, що тлумачення приватно-правових норм має бути розумним та вказала, що «загальними засадами цивільного законодавства є, зокрема, справедливість, добросовісність та розумність (пункт 6 статті 3 ЦК України). Тлумачення як статті 3 ЦК України загалом, так і пункту 6 статті 3 ЦК України, свідчить, що загальні засади (принципи) цивільного права мають фундаментальний характер й інші джерела правового регулювання, в першу чергу, акти цивільного законодавства, мають відповідати змісту загальних засад. Це, зокрема, проявляється в тому, що загальні засади (принципи) є по своїй суті нормами прямої дії та повинні враховуватися, зокрема, при тлумаченні норм, що містяться в актах цивільного законодавства» (див: постанова Верховного Суду у складі Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду від 18 квітня 2022 року в справі № 520/1185/16-ц (провадження № 61-28728 сво 18)).

Тлумачення абзацу 3 частини 2 статті 3 СК України, з урахуванням принципу розумності, свідчить, що у разі роздільного проживання батьків, дитина належить до сім'ї того з них, з яким вона проживає, і не належить до сім'ї іншого з батьків.

2. Шлюб

Чи є шлюб правочином!?

Постанова КЦС ВС від 14.12.2021 у справі № 761/16077/19

Шлюбом є сімейний союз жінки та чоловіка, зареєстрований у органі державної реєстрації актів цивільного стану (частина перша статті 21 СК України).

У приватному праві недійсність може стосуватися або «вражати», зокрема, правочин, шлюб.

Шлюб по своїй суті не є правочином, а тому до конструкції недійсності шлюбу положення ЦК України про правочини, зокрема й норми § 2 «Правові наслідки недодержання сторонами при вчиненні правочину вимог закону» глави 16 ЦК України, не можуть бути застосовані.

Добровільність шлюбу

Постанова КЦС ВС від 14.12.2021 у справі № 761/16077/19

Добровільність шлюбу є однією з основних засад сучасного сімейного права (стаття 24 СК України).

Тому порушення умов щодо добровільності шлюбу є підставою для визнання його недійсним. Згода особи є способом зовнішнього виявлення її внутрішньої волі на реєстрацію шлюбу.

Згода особи не вважається вільною, зокрема, якщо в момент реєстрації шлюбу особа страждала тяжким психічним розладом, в результаті чого не усвідомлювала сповна значення своїх дій і (або) не могла керувати ними. У разі коли особа страждала тяжким психічним розладом, вона, без сумніву, не могла сповна усвідомлювати значення своїх дій і (або) керувати ними. Причому шлюб визнається судом недійсним, якщо особа саме в момент реєстрації шлюбу страждала тяжким психічним розладом, тобто, коли її хворобливий психічний стан не є хронічним. Якщо ж особа була визнана недієздатною у зв'язку з тим, що вона внаслідок хронічного, стійкого психічного розладу не здатна усвідомлювати значення своїх дій та (або) керувати ними (частина перша статті 39 ЦК України), то шлюб з такою особою є недійсним і в силу прямого вказівки закону (частина третя статті 39 СК України).

Надання права на шлюб

Постанова КЦС ВС від 20.09.2018 у справі № 601/1086/16-ц

Статтею 23 СК України визначено, що право на шлюб мають особи, які досягли шлюбного віку. За заявою особи, яка досягла шістнадцяти років, за рішенням суду їй може бути надано право на шлюб, якщо буде встановлено, що це відповідає її інтересам.

Системний аналіз статей 22, 23 СК України, дає підстави дійти висновку про те, що особа, яка бажає укласти шлюб, але не досягла шлюбного віку (18-ти років), має право звернутися до суду із заявою про надання права на шлюб. При цьому, законодавець чітко визначає дві обов'язкові умови: перша - особа повинна досягти 16-ти років; друга це повинно відповідати її інтересам.

Надання права на шлюб

Постанова КЦС ВС від 20.09.2018 у справі № 601/1086/16-ц

У справі яка переглядається судами попередніх інстанцій встановлено, що на час звернення до суду з даною заявою ОСОБА_4 виповнилося лише повних 14 років. **За таких обставин суди попередніх інстанцій дійшли обґрунтованого висновку про відмову в задоволенні заяви, оскільки відсутня одна із обов'язкових умов для надання такого дозволу, а саме особа не досягла 16-ти років, для звернення до суду з даними вимогами.**

Доводи заявників про те, що згідно роз'яснень Верховного Суду України, викладених у постанові пленуму від 21 грудня 2007 року № 11 «Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про право на шлюб, розірвання шлюбу, визнання його недійсним та поділ спільного майна подружжя» особа, яка досягла 14 років має право на звернення до суду із заявою про надання права на шлюб є безпідставними, оскільки вказані роз'яснення стосувалися статті 23 СК України, в редакції Закону від 10 січня 2002 року.

Однак, Законом України від 15 березня 2012 року № 4525-VI «Про внесення змін до Сімейного кодексу України щодо підвищення шлюбного віку» у частині другій статті 23 слово «чотирнадцяти» замінено словом «шістнадцяти».

3. Недійсність шлюбу

Недійсність і неукладеність шлюбу

Крат В. Трохи про недійсність та неукладеність шлюбу. URL: <https://t.me/glossema/126>

⚠ Потрібно розмежовувати недійсність та неукладеність шлюбу. Неукладений шлюб зовсім не обумовлює правових наслідків, а недійсний шлюб може бути підставою їх виникнення.

📖 У доктрині сімейного права вважається неукладеним шлюб, який зареєстрований за відсутності сторін або однієї з них. Вказане порушення має фундаментальний характер. У ч. 1 ст. 51 Конституції України передбачено, що шлюб ґрунтується на вільній згоді жінки і чоловіка. Присутність нареченої та нареченого в момент реєстрації їхнього шлюбу є обов'язковою (ч. 1 ст. 34 СК України). Це зумовлено тим, що сторони повинні підтвердити свою вільну згоду на укладення шлюбу. Відсутність сторін або однієї з них унеможлиблює вираження такої волі, чим позбавляє шлюбний союз важливого фундаменту.

!! У разі державної реєстрації неукладеного шлюбу:

будь-яка із сторін не набуває прав та обов'язків подружжя;

дитина, яка народилася у неукладеному шлюбі вважається такою, що народилася поза шлюбом;

неукладений шлюб не потребує визнання неукладеним в судовому порядку, тобто він є таким в силу вказівки закону (*ipso jure*). З урахуванням того, що неукладений шлюб не породжує будь-яких наслідків, то законодавець передбачив що відбувається анулювання за заявою заінтересованої особи запису про такий шлюб у органі державної реєстрації актів цивільного стану на підставі рішенням суду.

Неукладеність шлюбу

Постанова КЦС ВС від 19.11.2019 у справі № 591/6428/17

Відповідно до частини першої статті 34 СК України, присутність нареченої та нареченого в момент реєстрації їхнього шлюбу є обов'язковою.

Статтею 48 СК України передбачено, що шлюб, зареєстрований у відсутності нареченої і (або) нареченого, вважається неукладеним. Запис про такий шлюб у органі державної реєстрації актів цивільного стану анулюється за рішенням суду за заявою заінтересованої особи.

Установивши, що позивач як на підставу своїх вимог не надав суду жодного належного та допустимого доказу про те, що **ОСОБА_3 був відсутнім під час реєстрації шлюбу із ОСОБА_4**, суд першої інстанції, з яким погодився й суд апеляційної інстанції, дійшов правильного висновку про відмову у задоволенні позову, оскільки факт наявності виконаних різними особами підписів у актовому записі про шлюб від 08 травня 2015 року та у заяві про реєстрацію шлюбу від 19 березня 2015 року не свідчать про те, що наречений ОСОБА_3 під час реєстрації шлюбу був відсутній, а підпис, зроблений у актовому записі про шлюб, йому не належить.

Оскільки з анулюванням актового запису про шлюб закон пов'язує встановлення факту відсутності нареченого і (або) нареченого під час реєстрації шлюбу, суди, ухвалюючи рішення у цій справі, та **встановивши, що ОСОБА_3 та ОСОБА_4 вчинені усі передбачені чинним законодавством дії, спрямовані на зміну свого цивільного стану, та за відсутності достовірних доказів про відсутність ОСОБА_3 при реєстрації шлюбу, дійшли правильного висновку про відсутність підстав для задоволення вимог ОСОБА_1 у зв'язку із недоведеністю позовних вимог.**

Види недійсних шлюбів

Постанова КЦС ВС від 14.12.2021 у справі № 761/16077/19

В СК закріплено три види недійсності шлюбу, який:

- (а) є недійсним в силу вказівки закону (стаття 39);
- (б) визнається недійсним за рішенням суду (стаття 40);
- (в) може бути визнаний недійсним за рішенням суду (стаття 41).

Фіктивність шлюбу

Постанова КЦС ВС від 01.07.2021 у справі № 295/472/18

За рішенням суду шлюб обов'язково визнається недійсним, якщо він був зареєстрований без вільної згоди жінки або чоловіка, а також у разі його фіктивності.

Причини реєстрації фіктивного шлюбу можуть бути різними, як правило вони пояснюються та обумовлюються бажанням отримати певні права, підставою виникнення яких самостійно чи у складі інших юридичних фактів є шлюб, наприклад, отримання спадщини, житлової площі тощо.

У випадку встановлення фіктивності шлюбу намір визначається стосовно речей неправового характеру - бажання проживати разом, вести спільне господарство, дбати про добробут та моральний стан сім'ї тощо. Саме по речах неправового характеру, що супроводжують відносини осіб після реєстрації шлюбу, можна визначити намір осіб щодо шлюбу. Водночас слід мати на увазі, що відсутність наміру створити сім'ю у момент укладення шлюбу може бути цілком компенсовано його появою після реєстрації шлюбу, коли за всіма об'єктивними обставинами можна стверджувати, що у особи з'явився намір створити сім'ю, наприклад коли після реєстрації шлюбу, який мав ознаки фіктивності, особи почали разом проживати, вести спільне господарство, дружина завагітніла або у подружжя народилися діти, батько піклується про дружину та дітей, подружжя запрошує до себе своїх батьків та друзів, підтримують інтимні стосунки, разом відпочивають та відвідують своїх рідних та близьких тощо.

ФІКТИВНІСТЬ ШЛЮБУ

Постанова КЦС ВС від 01.07.2021 у справі № 295/472/18

Відмовляючи у задоволенні позову, суд апеляційної інстанції надав оцінку доказам у справі, показам свідків та поясненню ОСОБА_2 про те, що вона з ОСОБА_4 були знайомі задовго до шлюбу, саме ОСОБА_4 був ініціатором укладення шлюбу, реєстрація якого відбувалась урочисто зі святкуванням у родинному колі. Робота відповідача пов'язана з виїздом за кордон, проте під час перебування її в Україні вони проживали однією сім'єю, вели спільне господарство, облаштовували будинок АДРЕСА_1 . ОСОБА_2 не заперечувала факт зловживання ОСОБА_4 алкоголем, зазначала, що перебуваючи за кордоном організовувала та оплачувала його лікування. Зокрема, вона регулярно переказувала грошові кошти для допомоги чоловікові та його матері, про що надала суду копії відповідних квитанцій на ім'я ОСОБА_6 . Крім того, робоча віза для роботи в Ізраїлі у неї існувала ще з 2007 року, на підтвердження чого до матеріалів справи надано копію закордонного паспорта.

Оцінюючи такі доводи відповідача, суд апеляційної інстанції вважав, що дружина, яка пережила свого чоловіка, може надати дійсну оцінку стосункам, які існували між нею та чоловіком.

Суд апеляційної інстанції виходив з того, що аморальний спосіб життя, зловживання ОСОБА_4 алкоголем, тощо не можуть вказувати на відсутність у нього наміру створення сім'ї та набуття прав і обов'язків подружжя.

Тривале непроживання подружжя у зв'язку із роботою відповідача за кордоном та виїзд її з України після реєстрації шлюбу не вказує на фіктивність укладеного шлюбу.

Фіктивність шлюбу

Постанова КЦС ВС від 18.01.2018 у справі № 285/720/16

Суд першої інстанції, задовольняючи позов ОСОБА_4, виходив із того, що обставини укладення шлюбу не відповідають загальновизнаним у суспільстві нормам поведінки осіб, які мають бажання створити сім'ю та взяти взаємні зобов'язання.

Апеляційний суд, скасовуючи рішення суду першої інстанції та ухвалюючи нове рішення про відмову у позові ОСОБА_4, дійшов правильного висновку про те, що окреме проживання подружжя та не проведення святкової церемонії укладання шлюбу, а також наявність будь-яких фінансових зобов'язань сторін самі по собі не можуть бути підставою для визнання шлюбу недійсним (фіктивним).

При цьому правильним є посилання апеляційного суду на те, що припинення сімейних стосунків та наявні конфлікти, які виникають між подружжям, є підставою для розірвання шлюбу, а не для визнання його недійсним.

Квасифіктивність шлюбу в публічному праві

 20.07.2023 року опубліковано Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про імміграцію» щодо вдосконалення умов і порядку імміграції в Україну іноземців та осіб без громадянства» від 29 червня 2023 року № 3180-IX.

 Законом № 3180-IX внесено зміни до Закону України «Про імміграцію» та, зокрема, передбачено, що:

 факт перебування особи у шлюбі з громадянином України або іммігрантом не визнається підставою для надання дозволу на імміграцію за таких обставин: 1) **один із подружжя отримав матеріальну компенсацію в обмін на надання вільної згоди на укладення шлюбу, якщо це не є обов'язковим при укладенні шлюбу за межами України відповідно до права іноземної держави;** 2) подружжя не проживає спільно та не пов'язане спільним побутом; 3) подружжя не зустрічалося або не спілкувалося до укладення шлюбу; 4) подружжя не спілкується зрозумілою для обох мовою; 5) один із подружжя раніше вже перебував у шлюбі з громадянином України або іммігрантом, який не було визнано підставою для надання дозволу на імміграцію; 6) кожний із подружжя не володіє інформацією про дані іншого з подружжя особистого характеру (дата та місце народження, місце проживання, освіта, місце роботи, фах, віросповідання, наявність близьких родичів, особливості побуту та уподобань); 7) відмова особи від особистої присутності її чоловіка або дружини під час подання нею заяви про надання дозволу на імміграцію; 8) відмова кожного з подружжя від надання письмової згоди на проходження співбесіди та письмових тестів для перевірки обставин, визначених цією статтею (ст. 4-1);

Чи можна визнати недійсним розірваний шлюб?!

Постанова КЦС ВС від 23.10.2019 у справі № 756/8186/17

Згідно з частиною другою статті 43 СК України якщо шлюб розірвано за рішенням суду, позов про визнання його недійсним може бути пред`явлено лише після скасування рішення суду про розірвання шлюбу.

З системного аналізу вказаних норм чинного законодавства України слід дійти висновку, що **не може існувати два рішення суду з приводу спору між тим самим подружжям, як про розірвання шлюбу, так і про визнання цього шлюбу недійсним.**

При розгляді справи судом першої інстанції встановлено, що на час пред`явлення позову про визнання шлюбу недійсним, шлюб між сторонами було розірвано на підставі рішення Оболонського районного суду міста Києва від 24 квітня 2017 року. **При цьому, обставини, встановлені у судовому рішенні свідчать про те, що ОСОБА_1 наполягав на збереженні шлюбу, виходячи з факту його дійсності, доводів щодо можливості недійсності укладеного між ним та ОСОБА_2 шлюбу з підстав перебування дружини в іншому зареєстрованому шлюбі, не наводив.** Враховуючи викладене, суди попередніх інстанцій дійшли обґрунтованого висновку про відсутність підстав для задоволення позову про визнання шлюбу недійсним між тим самим подружжям, щодо якого ухвалено рішення про розірвання шлюбу.

При цьому вирішуючи конкуренцію між нормами частини першої статті 39 СК України та частини другої статті 43 СК України, колегія суддів вважає, що в цій справі підлягає застосуванню остання норма, оскільки саме вона містить спеціальну умову для визнання шлюбу, який розірвано за рішенням суду, недійсним, а саме скасування рішення суду про розірвання шлюбу.

Конвалідація шлюбу

Постанова КЦС ВС від 14.12.2021 у справі № 761/16077/19

У частині третій статті 40 СК України передбачена можливість **конвалідації шлюбу** як зареєстрованого без вільної згоди сторін, так і фіктивного.

У разі встановлення на момент розгляду справи судом, що відпали обставини, які засвідчували відсутність згоди особи на шлюб або її небажання створити сім'ю, шлюб не може бути визнаний недійсним.

Хто може оспорювати шлюб?!

Постанова КЦС ВС від 14.12.2021 у справі № 761/16077/19

У статті 42 СК України законодавцем визначено коло осіб, які мають право на звернення до суду з позовом про визнання шлюбу недійсним.

У зв'язку з тим, що в цьому разі вказується про звернення особи з позовом до суду, то можна зробити висновок, що **стаття 42 СК України стосується лише двох видів недійсного шлюбу, а саме шлюбу, який: визнається недійсним за рішенням суду (стаття 40 СК України); може бути визнаний недійсним за рішенням суду (стаття 41 СК України).**

Шлюб, який є недійсним (стаття 39 СК України), не потребує звернення особи до суду з відповідним позовом, оскільки його недійсність визначається безпосередньо законом. Право на звернення до суду з позовом про визнання шлюбу недійсним мають, зокрема, інші особи, права яких порушені у зв'язку з реєстрацією цього шлюбу. Тобто у разі пред'явлення позову особою, яка вважає, що були порушені її права у зв'язку з реєстрацією цього шлюбу слід встановити в чому таке порушення полягає.

 Недійсність шлюбу, прокурор і практика ЄСПЛ
THEODOROU ET TSOTSOROU c. GRÈCE no 57854/15
<https://hudoc.echr.coe.int/ukr?i=001-195547>

18 травня 2007 року прокурор подав позов до Високого суду з вимогою визнати шлюб між заявниками недійсним.

Серед держав-учасниць Ради Європи існує консенсус щодо недопущення шлюбу між (колишніми) невістками та зятями. Дійсно, згідно з наявною інформацією, лише дві з розглянутих держав-членів встановлюють таку перешкоду для укладення шлюбу. Більше того, ця перешкода не є абсолютною (пункт 19 вище). Суд надає особливого значення цьому європейському консенсусу щодо відсутності абсолютної перешкоди для укладення шлюбу між **колишніми невістками та зятями**, консенсусу, який має певний вплив на аналіз різних інтересів, що мають значення в ситуації, яка розглядається.

Згідно зі статтею 1369 Цивільного кодексу, майбутнє подружжя спочатку повинно публічно повідомити про свій намір одружитися, або вивісивши оголошення в ратуші, або в офісі громади, або, якщо вони живуть у великому місті, опублікувавши оголошення в щоденній газеті. У зв'язку з цим Суд зазначає, що з матеріалів справи не вбачається, що після публікації заявниками оголошення П.Т. або будь-яка інша особа висловила будь-які заперечення проти їхнього шлюбу. Дійсно, Суд зазначає, що П.Т. не повідомляв прокурора про шлюб, про який йде мова, приблизно через рік і п'ять місяців після його укладення, і що прокурор звернувся до Трибуналу великої інстанції через сім місяців, тобто через два роки після укладення шлюбу між заявниками.

 Недійсність шлюбу, прокурор і практика ЄСПЛ
THEODOROU ET TSOTSOROU c. GRÈCE no 57854/15
<https://hudoc.echr.coe.int/ukr?i=001-195547>

Суд зазначає, що питання про недійсність шлюбу заявників виникло лише *a posteriori*. До 29 червня 2015 року, дати, коли Касаційний суд відхилив касаційну скаргу заявників, їхній шлюб був де-факто чинним і породжував усі його наслідки. З цього випливає, що протягом більше десяти років заявники користувалися як юридичним, так і соціальним визнанням їхніх стосунків, що випливають зі шлюбу, а також захистом, який надається виключно одруженим парам. У зв'язку з цим Суд взяв до уваги аргумент Уряду про необхідність захисту, наприкладі, "більш широких уявлень етичного характеру". Однак він зауважив, що Уряд не пояснив, які "етичні" проблеми виникатимуть на практиці у зв'язку з ситуацією, що розглядається, особливо якщо, як у цій справі, ситуація була усталеною протягом багатьох років.

Захист шлюбу в принципі є важливою і законною причиною, яка може виправдати різницю у ставленні до одружених і неодружених пар, а сам шлюб характеризується набором прав та обов'язків, які чітко відрізняють його від ситуації чоловіка та жінки, які проживають разом. Таким чином, держави користуються певною свободою розсуду, коли вони передбачають різне ставлення до одружених і неодружених пар, особливо в таких сферах соціальної та фіскальної політики, як оподаткування, пенсії та соціальне забезпечення. У цій справі видається, що заявники наразі позбавлені всіх прав, які надаються подружнім парам, незважаючи на те, що вони користувалися ними протягом десяти років.

Чи поширюється позовна давність на вимогу про визнання шлюбу недійсним!?

Постанова КЦС ВС від 14.12.2021 у справі № 761/16077/19

✍️ Позовна давність щодо шлюбу, який є недійсним в силу вказівки закону (ст. 39 СК) виключається, оскільки така недійсність встановлена на рівні норми закону і не вимагається пред'явлення позову. Гіпотетично позовна давність могла б стосуватися тих різновидів недійсності шлюбу для настання яких необхідне рішення суду (ст. 40 та 41 СК), адже саме у цьому разі слід пред'являти позов про визнання шлюбу недійсним. Разом з тим, згідно положень ст. 20 СК до вимог, що впливають із сімейних відносин, позовна давність не застосовується. Тобто всі вимоги, які пов'язані з недійсністю шлюбу, виключені з сфери дії позовної давності. (див. Крат В.І. Чи поширюється позовна давність на вимоги про визнання шлюбу недійсним? // Позовна давність: коментар судової практики / під ред. І.В. Спасибо-Фатєєвої. – Харків: ЦИВІЛІСТИЧНА ПЛАТФОРМА, 2016. – С. 47 – 48).

🔗 Касаційний суд зазначив, що застосування позовної давності щодо шлюбу, який є недійсним в силу вказівки закону (статті 39 СК) виключається, оскільки така недійсність встановлена на рівні норми закону і не вимагається пред'явлення позову. Гіпотетично позовна давність могла б стосуватися тих різновидів недійсності шлюбу для настання яких необхідне рішення суду (статті 40 та 41 СК), адже саме у цьому разі слід пред'являти позов про визнання шлюбу недійсним. Проте згідно положень статті 20 СК України до вимог, що впливають із сімейних відносин, позовна давність не застосовується. Тобто всі вимоги, які пов'язані з недійсністю шлюбу на підставі статей 40 та 41 СК України, виключені з сфери дії позовної давності.

 Хто належний відповідач за вимогою про визнання шлюбу недійсним!?

Постанова КЦС ВС від 06.03.2023 у справі № 396/579/21

Шлюбом визнається сімейний союз жінки та чоловіка, зареєстрований в органі державної реєстрації актів цивільного стану.

Шлюб є підставою для виникнення прав та обов'язків подружжя.

Належним відповідачем у справах за позовом про визнання шлюбу недійсним є особа, з якою зареєстровано шлюб.

Наслідки недійсності шлюбу

Постанова КЦС ВС від 10.11.2020 у справі № 761/16179/14-ц

Згідно зі статтею 44 СК України у випадках, передбачених статтями 39-41 цього Кодексу, шлюб є недійсним від дня його державної реєстрації. Відповідно до частин першої, другої статті 45 СК України недійсний шлюб (стаття 39 цього Кодексу), а також шлюб, визнаний недійсним за рішенням суду, не є підставою для виникнення в осіб, між якими він був зареєстрований, прав та обов'язків подружжя, а також прав та обов'язків, які встановлені для подружжя іншими законами України. Якщо протягом недійсного шлюбу особи набули майно, воно вважається таким, що належить їм на праві спільної часткової власності. Розмір часток кожного з них визначається відповідно до їхньої участі у придбанні цього майна своєю працею та коштами.

З урахуванням того, що шлюб укладений між сторонами, у судовому порядку визнаний недійсним, суди першої та апеляційної інстанції дійшли обґрунтованого висновку про те, що у позивача та відповідача не виникло жодних прав та обов'язків, притаманних подружжю, зокрема і щодо поділу майна. Посилання заявника на частину п'яту статті 61 СК України (у редакції, чинній на час приватизації спірного майна), відповідно до якої об'єктом права спільної сумісної власності подружжя є житло, набуте одним з подружжя під час шлюбу внаслідок приватизації державного житлового фонду, є безпідставним, оскільки зазначена норма застосовується лише у випадку перебування подружжя у шлюбі. У цій справі шлюб між сторонами визнаний недійсним, а тому він не створює жодних прав та обов'язків для сторін, між якими він був зареєстрований.

Безпідставними є також посилання на частину другу статті 45 СК України, згідно з якою, якщо протягом недійсного шлюбу особи набули майно, воно вважається таким, що належить на праві спільної часткової власності, оскільки спірну квартиру відповідач отримав у власність шляхом приватизації. Тимчасова реєстрація позивача та її дочки у спірній квартирі не є підставою для визнання за нею права власності на цю квартиру та поділу її між сторонами справи.

Верховний
Суд

Дякую за увагу!